

Centrum pro studium vysokého školství, v.v.i

Time management během studia

Studie z šetření EUROSTUDENT VII

Michaela Šmídová

Praha, 2020

Studie byla zpracována v rámci dotace poskytnuté MŠMT na další činnost CSVŠ, v.v.i.
pro rok 2020.

Informace uvedené ve výstupu nevyjadřují oficiální postoj MŠMT.

OBSAH

1	SUMMARY	6
2	ÚVOD	7
3	KOLIK ČASU A V JAKÉ STRUKTUŘE VĚNUJÍ STUDENTI STUDIUM A PRÁCI?	9
4	JAK SE ZÁTĚŽ MĚNÍ PODLE TYPU, OBORU A TYPU VYSOKÉ ŠKOLY?	14
5	SUBJEKTIVNÍ SPOKOJENOST S ČASEM VĚNOVANÉMU VÝUCE, STUDIJNÍ PŘÍPRAVĚ A PRÁCI...	18
6	TYPY STUDENTŮ PODLE ZATÍŽENÍ VE STUDIUM A PRÁCI A SPOKOJENOST VE STUDIUM	20
6.1	Intenzita studia a spokojenost se studiem	20
6.2	Intenzita studia a práce a problémy ve studiu	21
6.3	Typologie studentů podle intenzity studia a práce	23
7	ZÁVĚRY	28
8	POUŽITÉ ZDROJE	31
	PŘÍLOHA: Základní informace k datovému souboru EUROSTUDENT CZ VII	32

Current higher education in the Czech Republic is characterised by the fact that for a significant number of students it is not a period devoted exclusively to studying. Although the majority of students, especially those studying full-time, see themselves primarily as students and not as workers, their lives include not only leisure time but also working time. It is the intensity and reflection of the time commitment during study and work that will be the focus of this study.

The total study load per week during the semester differs again in the sense that full-time students study a total of 34 hours per week, while part-time students study an average of 22 hours per week.

It is an expected result that part-time and full-time students also have a significantly different workload during their studies.

Part-time students work on average almost 36 hours per week, while full-time students work on average only around 8 hours per week.

The oldest students (aged over 30) in part-time study experience the greatest burden of studying and working, 61 hours per week.

Part-time mode students in all subject groups have a higher total workload (sum of study and work) on average than full-time mode students. Although a clear majority of students work during the semester, it is still the case that full-time students spend at least twice as much time studying as working. The situation is reversed for part-time students: they always spend more time working than studying, but the ratio between working and studying is more balanced: they spend more than half of their time working. How satisfied or dissatisfied are students with the use of time spent studying and working?

How satisfied or dissatisfied are students with the use of their study and work time? Consistently, both groups of students are most satisfied with the amount of time they spend studying.

In general, students in part-time forms of study are more satisfied with the use of time for study and work than students in full-time forms of study. They agree with them on one point, namely that the same proportion of them would like to spend more time preparing for their studies.

Time management, as identified in the EUROSTUDENT VII survey, did not lead to clear results in the analysis. However, there seems to be some subjective dissatisfaction with the low proportion of working time, especially among full-time students.

Současné vysokoškolské studium v České republice se vyznačuje tím, že pro významnou část studentů není obdobím, které je exkluzivně věnováno studiu. Studenti se sice většinou a zejména ti, kteří studují v prezenční formě studia, považují především za studenty a nikoliv za pracující, ale do jejich životní náplně vstupuje nejen volný čas¹ ale také čas pracovní. Právě intenzitě a reflexi časového zatížení během studia a práci bude věnována tato studie.

Kromě základních informací o struktuře času studia a práce a jejich diferencím podle vybraných kritérií (např. oborová skupina, typ studijního programu, věk apod.) se budeme věnovat třem základním analytickým linkám:

- **Rozlišení studentů v prezenční a kombinované formě studia.** Jejich odlišnost je v tomto směru charakteristická a pro tuto studii představuje hlavní třídící hledisko, které bude do analýzy zahrnuto vždy. V datovém souboru rozdělení podle formy studia zrcadlí stav studentské populace v bakalářských a magisterských studijních programech a studentů **v kombinovaném studiu je téměř 14 %**, což představuje 2 626 analyzovatelných dotazníků z celku 19 368 respondentů.²
- Porovnání s předchozí vlnou EUROSTUDENT VI, tam kde to bude možné. Změny oproti minulému šetření v podstatě jsou dílčí, jejich konkrétní podoba bude popsána přímo v textu.
- Vztahu mezi deklarovaným studijně-pracovním zatížením a subjektivní spokojeností s tímto časovým zatížením. V této souvislosti se zaměříme i na hodnocení vlastního výkonu ve studiu a na případná ohrožení vyplývající z nevhodně nastavené časové zátěže v obou sledovaných oblastech.

Přestože pojem **time management**, se kterým v této studii pracujeme, implikuje možnost přizpůsobit příslušné aktivity (v tomto případě studium a práci) vlastním časovým možnostem, je jasné, že tak jednoduché to v tomto případě nebude. Platí to zejména v souvislosti se studovaným oborem na jedné straně a na straně druhé je to ovlivněno sociálně-ekonomickým zázemím, z něhož studenti pocházejí. Např. horší rodinné zázemí, nutí studenty a studentky získávat finanční zdroje prostřednictvím zaměstnání či jiné ekonomické aktivity. V některých oborech je časové zatížení vyšší než v jiných a student/ka má menší možnosti s ním aktivně pracovat a přizpůsobovat si ho vlastním potřebám. Tradičně se to ukazuje třeba při studiu medicíny nebo i uměleckých oborů, které jsou na čas z mnoha důvodů náročné. V jiných oborech je čas věnovaný studiu v rukou studentů přece jenom více ovladatelnou veličinou. Svou významnou roli hraje také kombinace osobní schopnosti organizovat si čas a taky ochotě čas dané aktivitě věnovat.

Především zahraniční studie k tématu konstatují, že přestože (ne)vhodná organizace a času (time management) má prokázané dopady na výkony studentů, téma není častým námětem výzkumu. Nejde přitom jenom o výzkum tohoto fenoménu, ale také o informaci, která může

¹ Volný čas však v posledním šetření Eurostudent není předmětem výzkumu, v české verzi šetření předchozí vlny však i tato oblast byla zařazena do dotazníku.

² Informace o použitém souboru jsou přílohou tohoto textu.

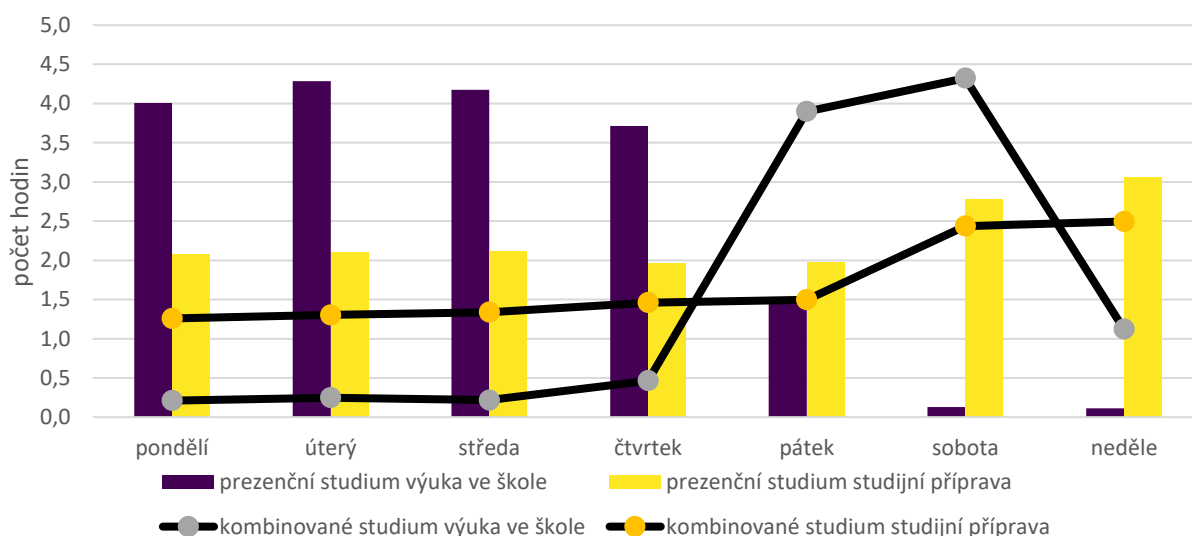
podpořit tvorbu efektivních (i z hlediska nákladů) politik především na vysokoškolské úrovni vzdělávání (např. Kaushar 2013). I vzhledem k provázanosti a komplexnosti vlivů (např. organizační, osobnostní, studijní, pracovní) na time management provedené studie zatím nevedou ke snadno či jednoznačně interpretovatelným závěrům a spíše inklinují k prezentování dílčích poznatků. Shodují se tedy například v tom, že práce během studia vede ke kompromisům v oblasti akademického / studijního výkonu, a některé hovoří o tom, že práce do 10 hodin týdně má jen minimální negativní efekt na studium (Burston 2016)³. V souvislosti s digitálním věkem se u studentů, kteří v současnosti studují, předpokládají rozvinuté kompetence a zběhlost v oblasti multitaskingu, ale problémem v souvislosti se studiem by mohlo být spíše tzv. přepínání mezi úkoly (Adler, Benbunan-Fich 2012) nebo nedostatečná schopnost rozlišovat podstatné (tj. schopnost najít priority mezi vícero aktuálně řešenými úkoly) a přiřazovat potřebné zdroje (včetně těch časových) tam, kde je to z hlediska studia potřebné (Borst, Taatgen, and van Hedderik 2010).

³ V rámci této studii se ale budeme pohybovat v odlišných časových mantinelech a budeme dělit studenty do tří hlavních kategorií: 1. nepracující, 2. pracující max. do výše ½ úvazku, tj. max. 20 hodin/týdně a 3. nad ½ úvazku. Taková kategorizace umožní lépe reflektovat případné (závažnější) negativní dopady práce na studium.

Rozložení času věnovaného studiu sledujeme v jeho dvou složkách: 1) výuka, která zahrnuje přednášky, semináře apod. a 2) (samostatná) studijní příprava. V grafu 1 je prezentováno základní rozložení studijní zátěže po jednotlivých dnech v týdnu. Na první pohled je patrný rozdíl ve využívání obou složek času věnovaných studiu mezi studenty prezenční a kombinované formy studia. Pozorovaný rozdíl spočívá jak v rozložení těchto složek, tak v celkové intenzitě této zátěže (viz graf 2).

Ze 24 hodin denně, kde předpokládáme cca 8 hodin spánku, zbývá 16 hodin a z nich studenti v prezenční formě věnují cca 6 hodin denně (převážně od pondělí do čtvrtka) studiu a v jejich rámci tvoří výuka ve škole 4 hodiny denně. Studenti v kombinované formě studia věnují studiu čas zejména o víkendu (pátek a sobota a v menší míře i v neděli) a to v rozsahu také kolem 6 hodin denně, v neděli zhruba o polovinu méně.

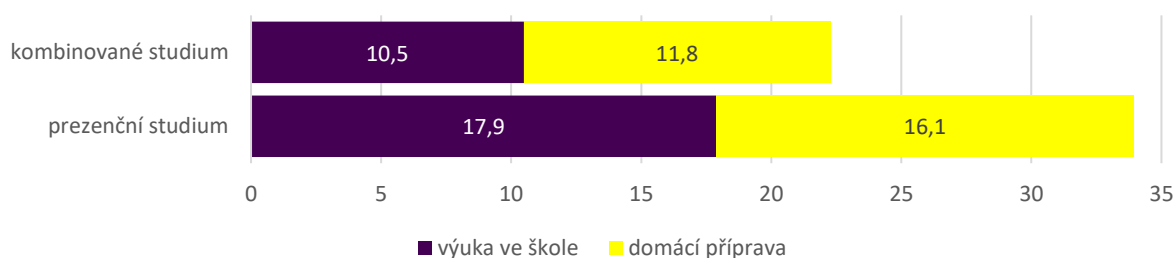
Graf 1: Rozložení studijní zátěže podle dnů v týdnu, v hodinách (sloupce= prezenční studium, čára= kombinované studium), v hodinách

V předchozím šetření EUROSTUDENT VI byla průměrná týdenní studijní zátěž prezenčních studentů na úrovni 33,3 hodin a studentů v kombinovaném studiu 22,2 hodin (Fischer a kol. 2016). To jsou takřka identické hodnoty, které byly zaznamenány také v šetření EUROSTUDENT VII. Konkrétně, celková studijní zátěž během semestru týdně se opět liší v tom smyslu, že studenti v prezenčním studiu věnují za týden studiu celkem 34 hodin, zatímco studenti kombinované formy stráví studiem průměrně 22,3 hodin týdně. Rozložení v jednotlivých dnech týdne odpovídá tomuto dělení: studenti v prezenčním studiu tráví během pracovního týdne téměř 18 hodin ve škole přítomností ve výuce, primárně od pondělí do čtvrtka. Naproti tomu v pátek, sobotu a neděli u nich převažuje domácí příprava.

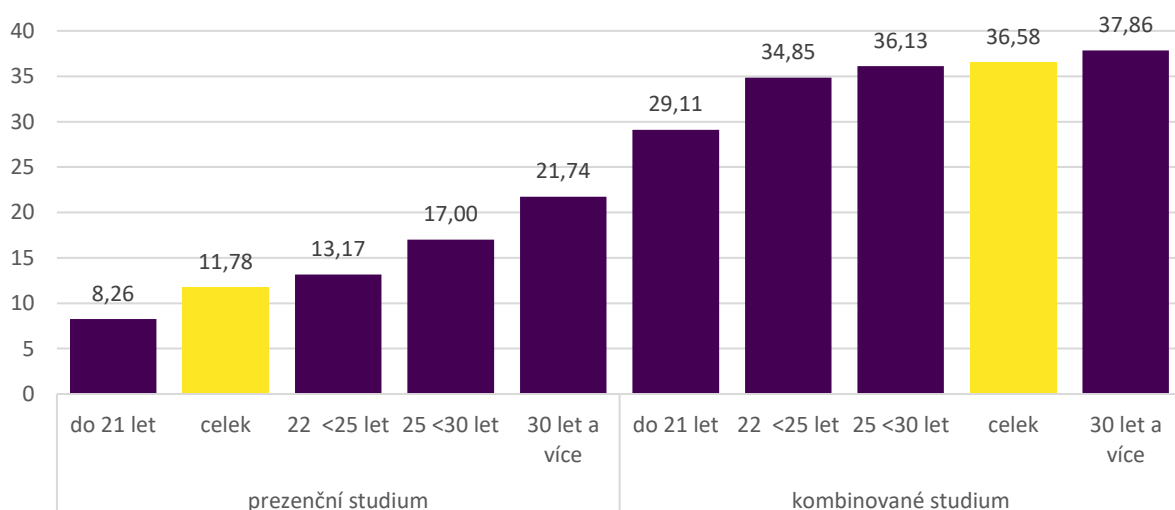
Domácí příprava studentů kombinované formy je rozložena rovnoměrněji na celý týden s o něco vyšším zatížením během víkendu (pátek a sobota) daným především blokovou výukou ve škole. V zásadě se ale jejich čas pro domácí přípravu pohybuje v intervalu 1,5 až 2,5 hodiny denně.

Graf 2: Celková studijní zátěž (hodin/týdně)

Je očekávaným výsledkem, že kombinované a prezenční studium v sobě nese také výrazně odlišnou **pracovní zátěž během studia** (respektive v daném semestru). Je to vidět v grafu 3, z něhož je zřejmé, že kombinované studium skutečně navštěvují studenti, kteří jsou v běžném pracovním zařazení. I nejmladší studenti (tj. do 21 let) kombinovaného studia pracují v průměru téměř 30 hodin týdně, což odpovídá $\frac{3}{4}$ úvazku, zatímco srovnatelně staří studenti v prezenčním studium v průměru pouze kolem 8 hodin týdně (tj. necelá $\frac{1}{4}$ úvazku). V této souvislosti připomínáme, že podíl zaměstnaných studentů v kombinované formě je téměř 95 % a studentů v prezenční formě 70 % (Šmídová, 2020).

Graf 3: Práce během semestru: průměrně hodin/týdně, podle věku a formy studia

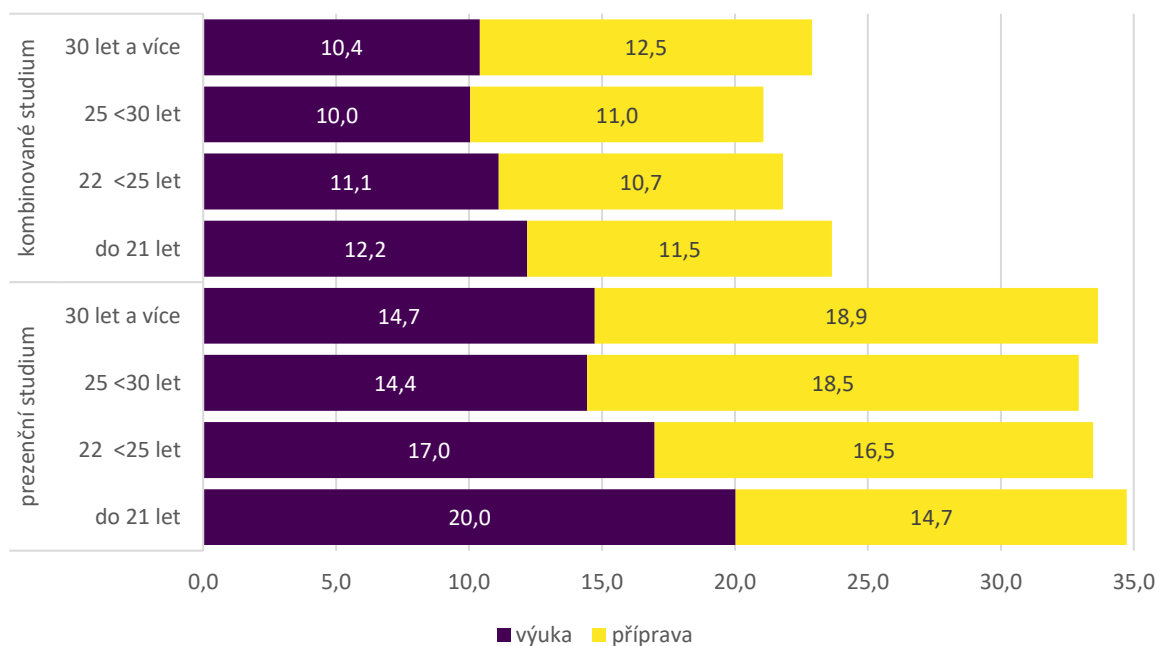

Když porovnáme tyto aktuální výsledky s předchozím šetřením EUROSTUDENT VI, lze si všimnout následujících změn: Studenti v kombinované formě pracovali v předchozím období v průměru 40 hodin/týdně, zatímco v roce 2019 necelých 37 hodin/týdně. Situace prezenčních

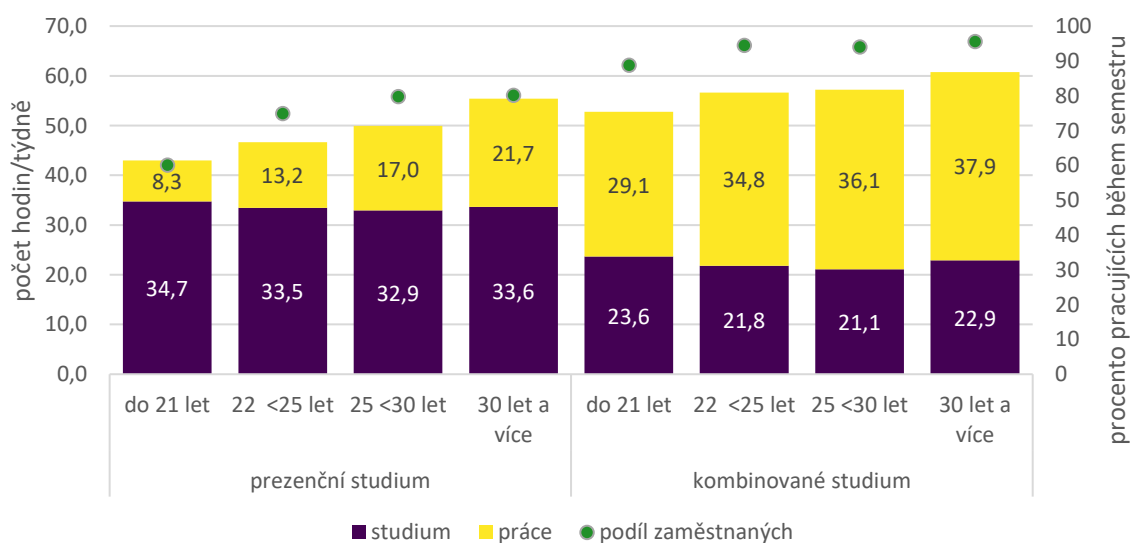
studentů se změnila ještě výrazněji, protože v roce 2019 je průměrné pracovní zatížení jen necelých 12 hodin/týdně, což je o 5,5 hodin/týdně méně než v roce 2015. Připomínáme, že studijní zátěž v obou kolech šetření se nezměnila.

Studiem, tzn. výukou ve škole i domácí přípravou, tráví celkově více času (téměř o 10 hodin více) studenti v prezenčním studiu ve srovnání se studenty v kombinované formě studia. Věk v tomto případě téměř nehraje roli (viz graf 4).

Graf 4: Studium rozdělené na výuku ve škole a přípravu mimo školu, v průměrné hodnotě hodin/týdně

Graf 5: Porovnání času stráveného studiem a prací, podíl zaměstnaných, v %

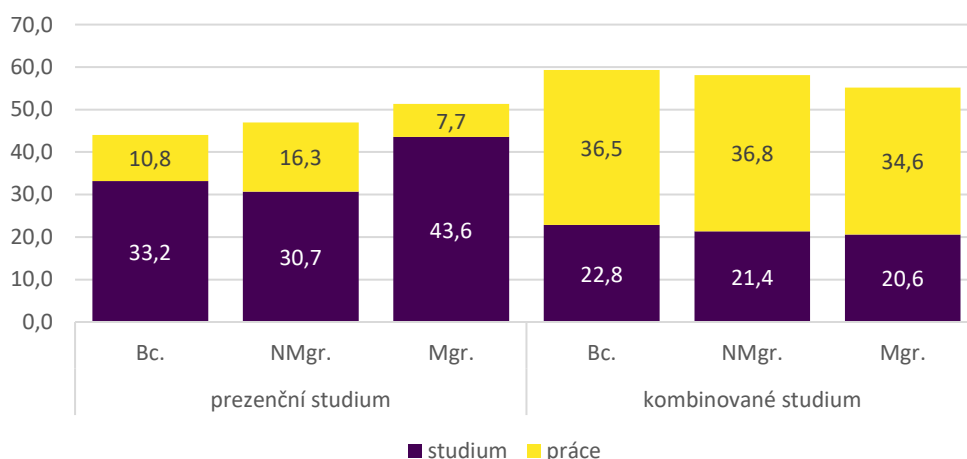
V grafu 5 je prezentováno porovnání součtu zátěže studia a prací podle věku a formy studia, které ukazuje na dva trendy⁴:

1) studenti v kombinovaném studiu jsou celkově časově více zatíženi, rozdíl se pohybuje kolem 5 až 10 hodin více oproti studentům v prezenčním studiu.

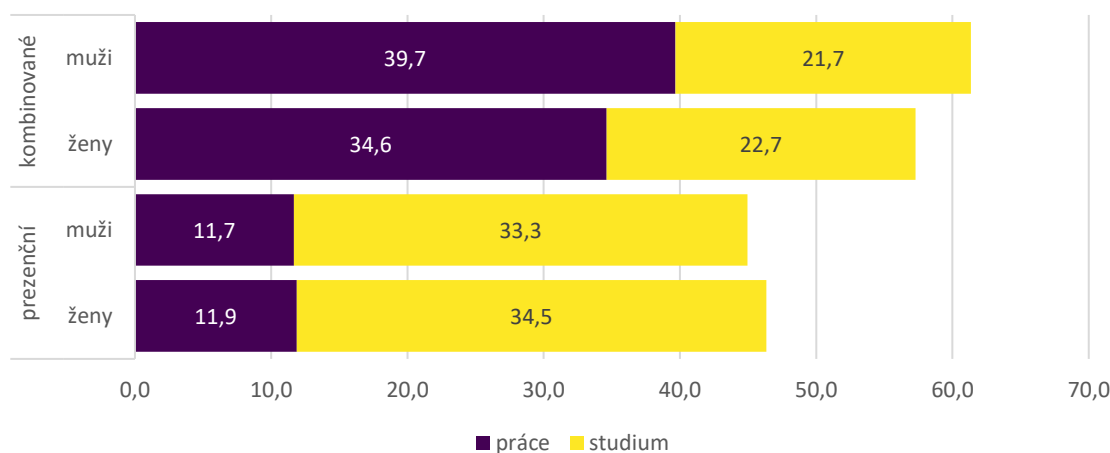
2) a současně celková časová zátěž stoupá s rostoucím věkem studentů. **Největší zátěž vyplývající ze studia a práce tak zažívají nejstarší studenti (nad 30 let) v kombinované formě studia, týdně jde o 61 hodin.** Stejně staří studenti v prezenční formě studia pracují a studují v průměru 55 hodin týdně.

Jako doplňující informace prezentujeme také grafy (6, 7 a 8), které rozlišují zátěž ve studiu a práci podle typu studijního programu, pohlaví a konečně typu vysoké školy (veřejná a soukromá).

Graf 6: Pracovní a studijní zátěž, podle typu studijního programu, hodin/týdně

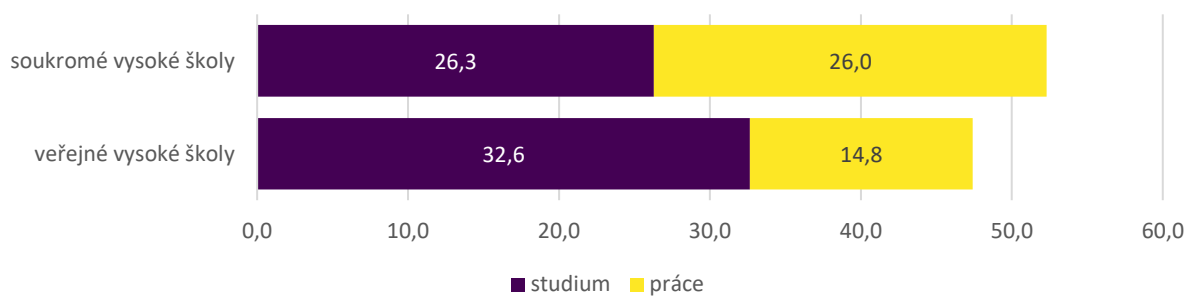

Graf 7: Pracovní a studijní zátěž podle pohlaví, hodin/týdně

⁴ Třetí údaj v grafu zobrazuje podíl pracujících studentů v dané kategorii.

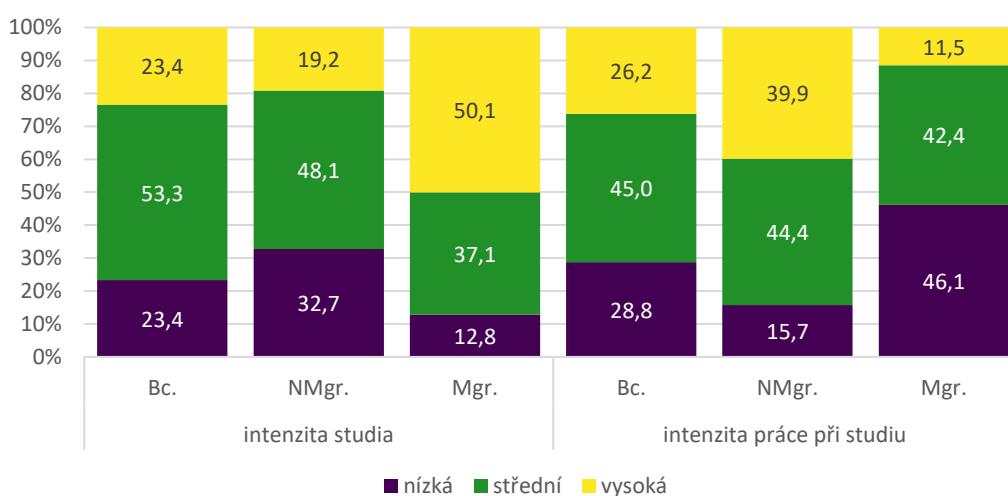
Graf 8: Pracovní a studijní zátěž podle typu vysoké školy (veřejná a soukromá), hodin/týdně

Pro zpřehlednění analýzy v následujícím oddíle používáme dva umělé znaky, které agregují zátěž/ intenzitu studia, respektive pracovní zátěž, a to vždy do tří kategorií. Konkrétně jde o tuto agregaci:

- Pro **intenzitu studia** se jedná o kategorie: nízká intenzita, která odpovídá 0-20 hodinám týdně, střední intenzita, 20 až 40 hodin týdně a vysoká intenzita, více než 40 hodin týdně.
- Pro **intenzitu práce** při studiu platí kategorie: nepracuje, tj. 0 hodin týdně, práce 1-20 hodin týdně (do ½ úvazku) a práce více než 20 hodin týdně (více než ½ úvazku).

Graf 9: Intenzita studia a práce podle typu studijního programu

Z tohoto pohledu největší část studentů spadá do kategorie střední studijní zátěže⁵, v největší míře jde o studenty bakalářských studijních programů, naopak nejméně často se tato situace týká studentů dlouhých magisterských programů, což jsou nejčastěji studenti medicínských a některých sociálních oborů. A ti se vyznačují naopak zdaleka největším zastoupením s vysokou studijní zátěží, což platí jen pro prezenční formu studia. Zmíněná skutečnost je ve větším detailu patrná i v grafu 10 a také tabulce 1, oba podle oborů (ISCED).

Magisterští studenti, přesněji studenti navazujících magisterských programů, nepracují jen ve velmi malé míře, naopak jsou nejvíce zastoupení mezi těmi, kteří při studiu pracují nejintenzivněji (téměř 40 %) a zároveň jich studuje nejvyšší podíl s nízkou intenzitou (33 %). Toto rozložení odpovídá skutečnosti, že se touto vyšší pracovní intenzitou připravují na úplný přechod na pracovní trh.

⁵ Tento poznatek odpovídá i zahraničním zkušenostem.

Tabulka 1: Celková průměrná zátěž, studijní a pracovní zátěž podle oborů (hodin/týdně)

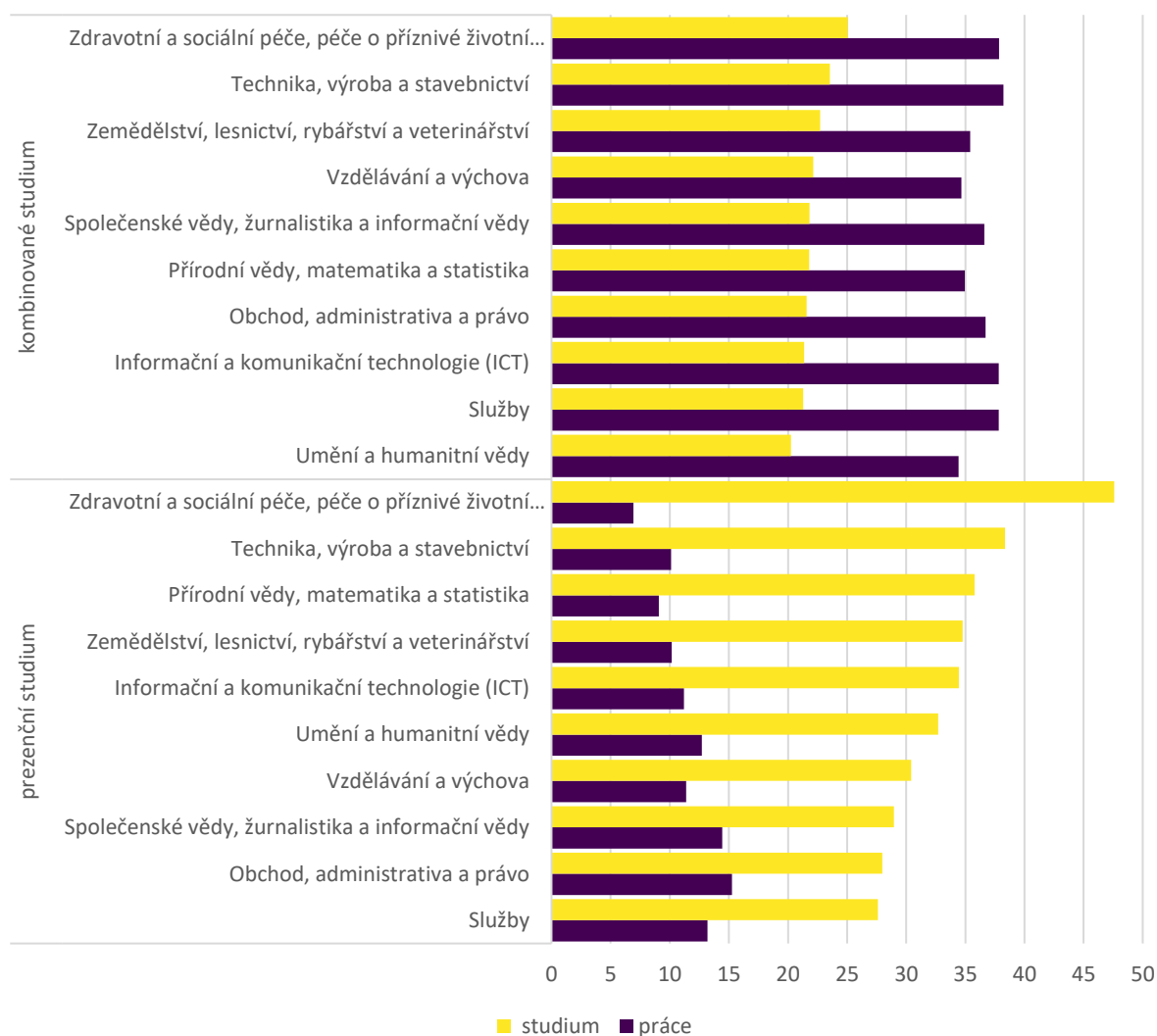
		práce	studium	celková zátěž
prezenční studium	Služby	13,2	27,6	40,8
	Obchod, administrativa a právo	15,3	28,0	43,2
	Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy	14,5	29,0	43,4
	Vzdělávání a výchova	11,4	30,4	41,8
	Umění a humanitní vědy	12,7	32,7	45,4
	Informační a komunikační technologie (ICT)	11,2	34,5	45,7
	Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	10,2	34,8	44,9
	Přírodní vědy, matematika a statistika	9,1	35,8	44,8
	Technika, výroba a stavebnictví	10,1	38,4	48,5
	Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky	6,9	47,6	54,5
kombinované studium	Umění a humanitní vědy	34,4	20,3	54,7
	Služby	37,8	21,3	59,1
	Informační a komunikační technologie (ICT)	37,8	21,4	59,2
	Obchod, administrativa a právo	36,7	21,6	58,3
	Přírodní vědy, matematika a statistika	35,0	21,8	56,8
	Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy	36,6	21,8	58,4
	Vzdělávání a výchova	34,7	22,1	56,8
	Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	35,4	22,7	58,1
	Technika, výroba a stavebnictví	38,2	23,5	61,8
	Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky	37,8	25,1	62,9

V členění podle skupin oborů (kategorizace ISCED⁶) je patrná vysoká variabilita v rozložení práce a studia mezi prezenčními a kombinovanými formami studia. Nejmenší podíl práce během studia zaznamenáváme u **studentů v prezenční formě studia oborů Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky a zároveň pro ně platí, že se studiu věnují nejintenzivněji, jejich průměrná studijní zátěž je více než 47 hodin/týdně**. Naopak **nejvíce pracují v průměru studenti oborů Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy (14,5 hodin/týdně)**. Toto relativně vyšší pracovní zatížení je možné i díky tomu, že jejich studijní zátěž patří k nejnižším (průměr 29 hodin/týdně). Nejmenší průměrnou studijní zátěž mají prezenční studenti oboru *Služby* a je na úrovni 27,6 hodin/týdně. Připomínáme, že 10 pracovních hodin/týdně je někdy uváděno jako kritická hodnota pro minimální negativní vliv na studium (Burston, 2016). Výrazněji nad touto hodnotou (kolem 15 hodin/týdně) se ale pohybují pouze prezenční studenti oborů **Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy a Obchod, administrativa a právo**.

⁶ Vzhledem k tomu, že v šetření předchozím (EUROSTUDENT VI) byla pro analýzu podle skupin oborů použita jiná kategorizace (KKOV), nemůžeme poskytnout přímé porovnání obou vln.

Studenti v kombinované formě studia ve všech oborových skupinách zažívají v průměru vyšší celkovou zátěž (jako součet studia a práce) než studenti v prezenční formě. Největší rozdíl je přitom mezi studenty obou forem studia v oboru *Služby*: 40,8 versus 59,1 hodin/týdně pro studenty v kombinované formě. Samozřejmě pro všechny studenty v kombinované formě platí, že větší část jejich zatížení tvoří práce. Dobře je tato skutečnost patrná v následujícím grafu (graf 10).

Graf 10: Porovnání pracovní a studijní zátěže podle oborů a forem studia (hodin/týdně)

Přestože studenti ve své podstatné většině během semestru pracují, stále platí, že ti, kteří studují v prezenční formě, studiu věnují nejméně dvakrát tolik času než práci. Nejvyšší podíl práce v tomto období zažívají studenti tří oborových skupin: *Služby*, *Obchod, administrativa a právo* a konečně *Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy*. Naproti tomu studenti oborů *Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky* věnují studiu v průměru devět krát více času než práci. Nepoměr je zcela zřejmý a vyplývá z velmi diferencovaně nastavených obecných nároků studia.

Opačná situace je mezi studenty v kombinované formě: práci věnují vždy více času než studiu, ale poměr mezi časem stráveným prací a studiem je vyrovnanější: studiu věnují více než polovinu času, který stráví ve svém zaměstnání. Rozdíly nejsou velké ani když porovnááme jednotlivé studijní obory. Studiem tráví od 20 do 25 hodin týdně, zatímco prací 34 až 38 hodin týdně.

V předchozím textu jsme se zaměřili na to, v jaké aktivitě a kolik času studenti věnují. Nyní se zaměříme na subjektivní hodnocení tohoto stavu. Jak jsou studenti spokojení či nespokojení s využitím času věnovanému studiu a práci?

Shodně **obě skupiny studentů (v členění podle forem studia) jsou nejvíce spokojení s tím, kolik času věnují výuce.** V obou případech jde o téměř dvě třetiny z nich (63 %), kteří by „neměnili“. Oproti minulému stavu (tj. ve srovnání s šetřením EUROSTUDENT VI) jde o poměrně razantní změnu zejména v případě studentů v kombinované formě studia. Tehdy vyjádřilo stejnou spokojenost s využitím času pro výuku jen necelých 51 % respondentů. V roce 2019 se v tomto ohledu studenti v kombinované formě jeví jako významně spokojenější. Opačně se vyvíjí spokojenost s časem věnovaným práci, zde téměř třetina studentů v kombinované formě zastává názor, že právě práci by chtěli věnovat více času a v roce 2015 jich bylo jen 24,8 %.

Pro studenty v prezenční formě studia stále platí, že téměř 51 % z nich by chtělo věnovat více času práci (v roce 2016 to bylo dokonce 57,6 %). Právě vytíženost prací je oblast, kterou by chtělo měnit nejvíce z nich a jen třetina je spokojená se současným stavem. Pro lepší porovnání vybíráme také citaci ze zprávy z šetření EUROSTUDENT VI týkající se studentů v prezenčním studiu.

EUROSTUDENT VI, str. 86 (Fischer a kol. 2016)

Studenti měli také možnost vyjádřit svou spokojenost s časovým vytížením v jednotlivých oblastech aktivit. Více než polovina studentů (58 %) v prezenčním studiu se domnívá, že tráví studiem ve škole odpovídající čas. Téměř čtvrtina studentů (22,3 %) by ráda věnovala studiu ve škole méně času, 19,7 % by naopak rádo věnovalo času více. Více času samostudiu by chtěla věnovat necelá polovina studentů (47,2 %), 57,6 % studentů by pak chtělo věnovat více času placené práci. Velká část studentů by rovněž ráda věnovala více času volnočasovým aktivitám (70,1 %).⁷

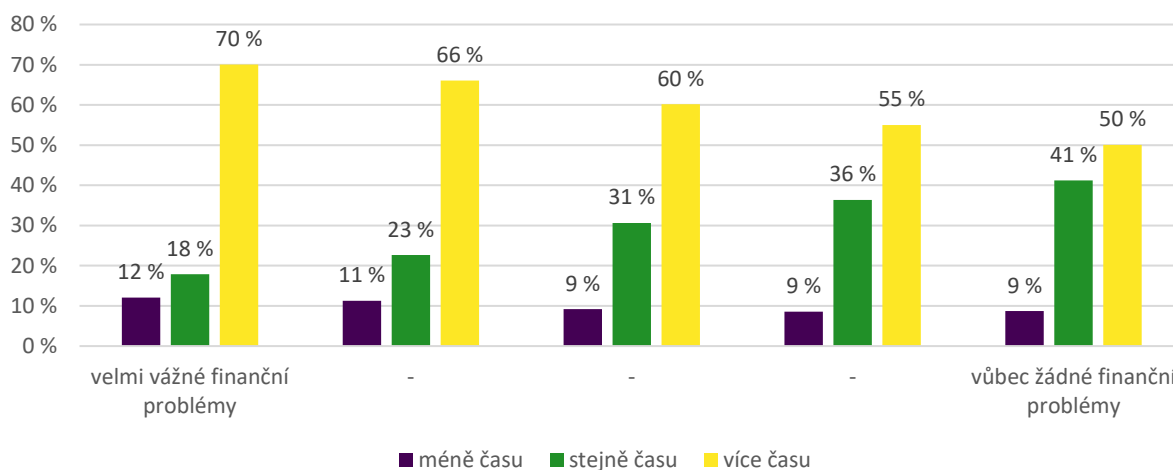
Přestože domácí přípravě či samostudiu chce největší podíl studentů věnovat zhruba stejně (40 % studentů v prezenční formě studia a 44 % v kombinované formě), více než třetina by právě této aktivitě chtěla věnovat více času (v obou formách studia 37 %). I zde zaznamenáváme pokles oproti předchozímu šetření (viz výše).

Výše zmíněné časové preference značí, že prezenční studenti určitým způsobem upřednostňují svou pracovní identitu na úkor studijní. To se ale např. neodráží v tom, že by se právě tito studenti častěji označovali za pracující. Současně s tím ale studenti častěji uvádějí, že by chtěli mít větší prostor pro přípravu. Je možné, že tyto preference indikují nižší

⁷ V šetření EUROSTUDENT VII se bohužel otázka směřovaná na volný čas a spokojenost s jeho využitím neobjevila.

„atraktivitu“ výuky přímo na škole?⁸ V každém případě se ukazuje, že studenti, kteří chtějí věnovat více času práci, jsou pod vyšším tlakem finančních problémů (graf 11).

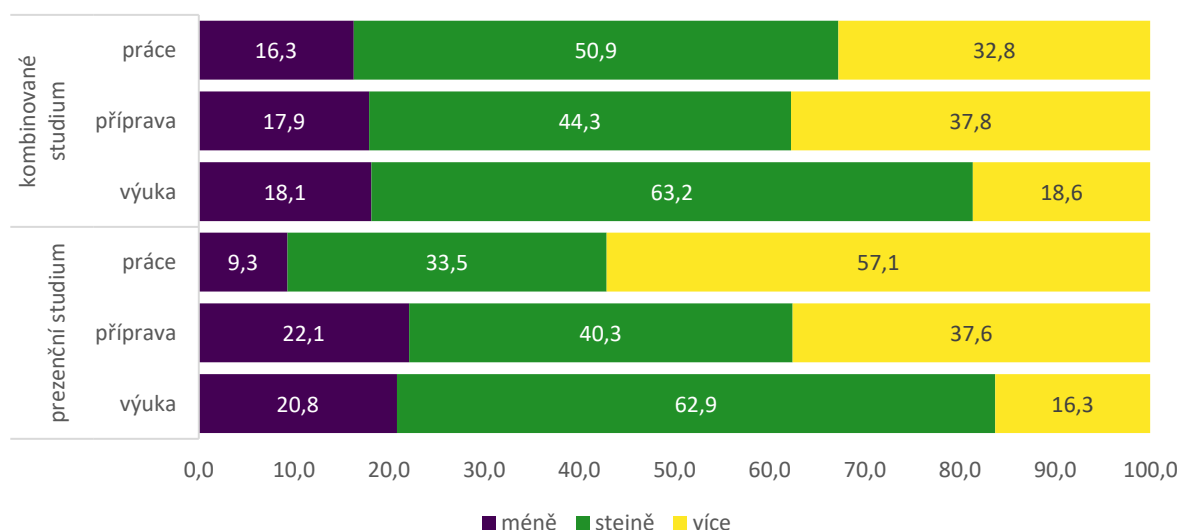
Graf 11: Spokojenost s časem věnovaným práci (kolik času bych chtěl/a bych věnovat práci...), pouze studenti v prezenčním studiu, v %

Obecně platí, že studenti v kombinované formě studia jsou s využitím času pro studium i práci častěji spokojenější než studenti v prezenční formě. Shodují se s nimi v jediném ohledu a to, že by stejný podíl z nich chtěl věnovat své přípravě více času.

Je možné, že menší spokojenost prezenčních studentů je spojena s menší schopností adekvátně si uspořádat svůj časový rozvrh.

Graf 12: Preferovaná změna využití času, podle formy studia, v %

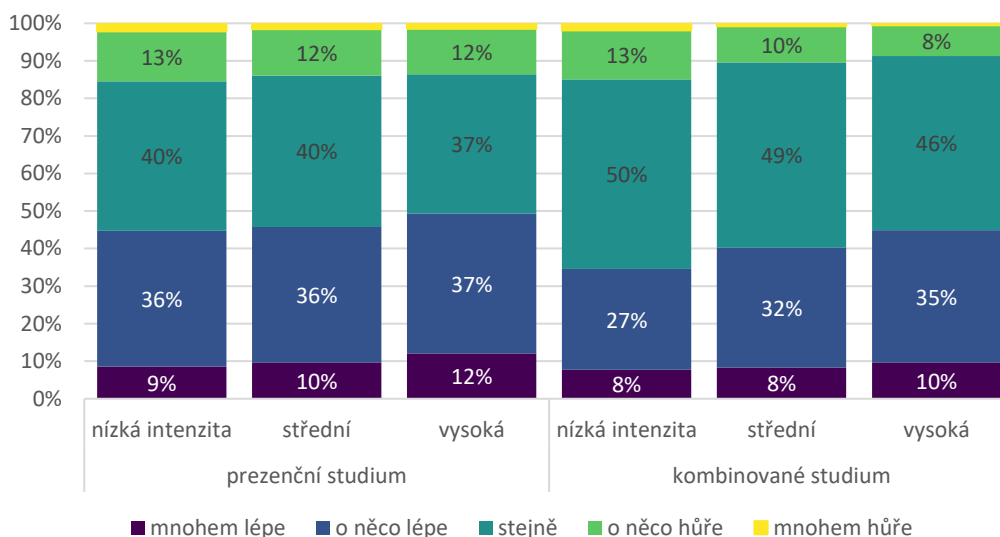

⁸ Vodítkem pro toto tvrzení může být reakce studentů na výrok týkající se souhlasu s doporučením studovaného program jiným zájemcům o něj. Z reakcí vyplývá, že ti, kteří by chtěli věnovat více času práci, by svůj studijní program doporučili ke studiu nejméně často. Ale jde pouze o slabou závislost.

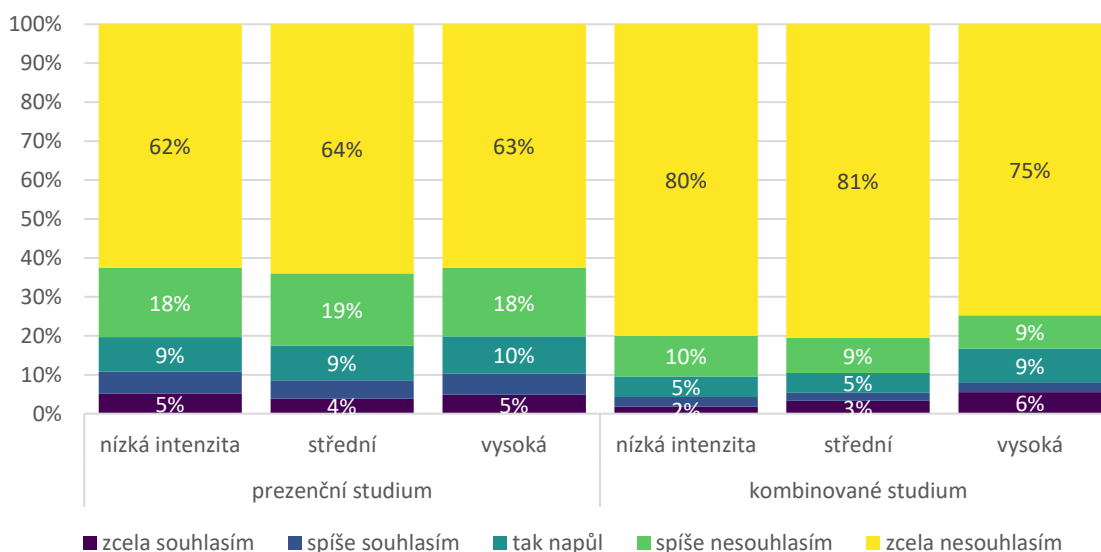
6.1 INTENZITA STUDIA A SPOKOJENOST SE STUDIEM

Jak se studijní případně pracovní vytížení promítá do spokojenosti se studiem? Studenti obou forem studia, kteří spadají do kategorie s vysokou intenzitou studia, svůj výkon hodnotí o něco lépe než ostatní. Platí dokonce, čím vyšší intenzita studia tím lepší hodnocení výkonu. Z grafu 13 je ale evidentní zejména fakt, že studenti v kombinovaném studiu svůj studijní výkon hodnotí celkově hůře než studenti v prezenční formě.

Graf 13: Hodnocení výkonu ve studiu podle intenzity studia

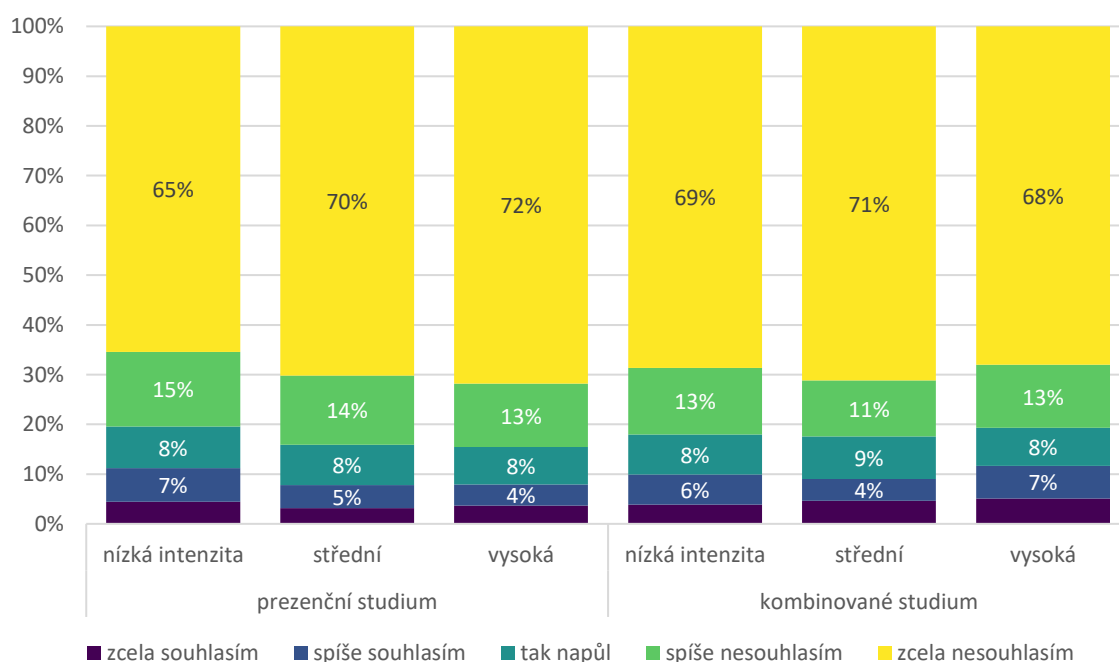

Graf 14: Souhlas s výrokem: Vážně přemýšlím o změně svého studijního programu, podle intenzity studia

Pokud se podíváme na reakce studentů ohledně přemýšlení o případné změně studijního programu, respektive o úplném opuštění studia, neobjevuje se zde jednoznačný trend. V případě přemýšlení o změně studijního programu jsou této eventualitě více nakloněni studenti v prezenční formě studia, ale intenzita studia nehraje žádnou roli. Studenti v kombinované formě častěji nesouhlasí s tímto výrokem, tj. nepřemýšlí o změně studijního programu, ale ti, kteří patří do kategorie s vysokou intenzitou studia, o ní přemýšlí relativně nejčastěji.

Graf 15: Souhlas s výrokem: Vážně přemýšlím o úplném opuštění vysokoškolského studia, podle intenzity studia

6.2 INTENZITA STUDIA A PRÁCE A PROBLÉMY VE STUDIU

Nejčastějšími pociťovanými problémy během studia jsou v šetření EUROSTUDENT VII problémy vyplývající ze standardních nároků studijního programu a také problémy s motivací. Zároveň předpokládáme, že tento typ problémů s sebou nese zvýšenou míru stresu studentů. Jak ale mohou souviset s intenzitou studia?

Velké rozdíly jsou zejména na úrovni prezenčního studia. **Studenti, kteří studují s vysokou intenzitou mají problémy vyplývající ze standardních nároků studijního programu zdaleka nejčastěji (téměř 60 %), ale na druhou stranu se zdá, že je mezi nimi celkově nižší podíl těch, co pociťují nedostatek motivace (28 %).** Opačná je situace u prezenčních studentů, kteří studují s nízkou intenzitou studia, jejich problémy vyplývající z nedostatku motivace jsou mírně častější (34 %), a naopak problémy se standardy studijního programu má jen třetina z nich.

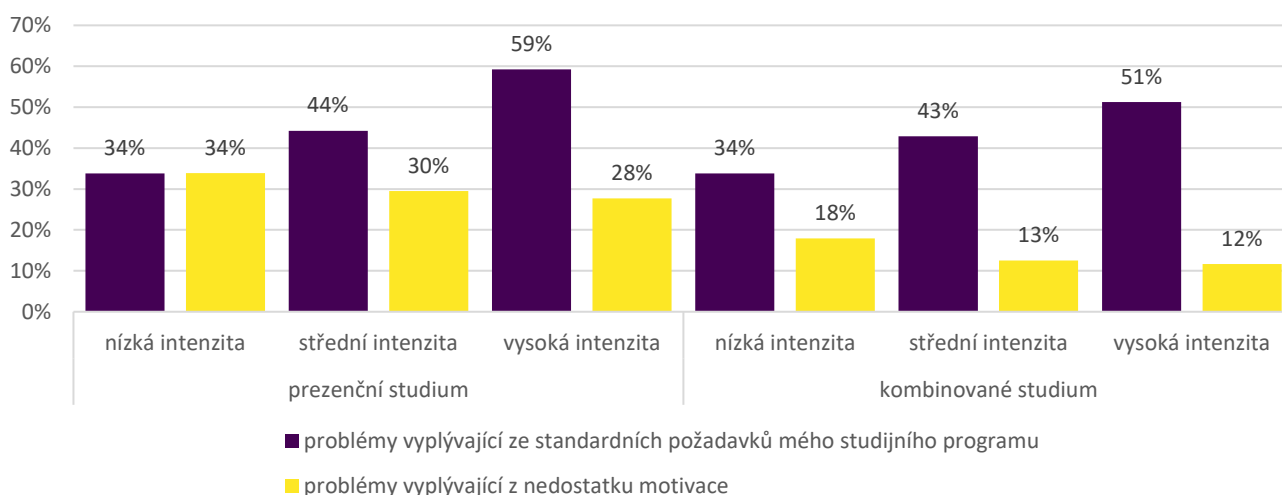
U studentů v kombinované formě platí, že oba problémy jsou mezi nimi celkově méně často pociťované, zvláště je to patrné u nedostatku motivace, ale i zde platí, že nízká intenzita studia je spojena s vyšší mírou ztráty/nedostatku motivace.

Mezi studenty obou forem studia platí obdobné trendy: **čím vyšší je intenzita studia, tím vyšší je výskyt problémů se standardními požadavky studijního programu a tím nižší je problém spojený s nedostatkem motivace.**

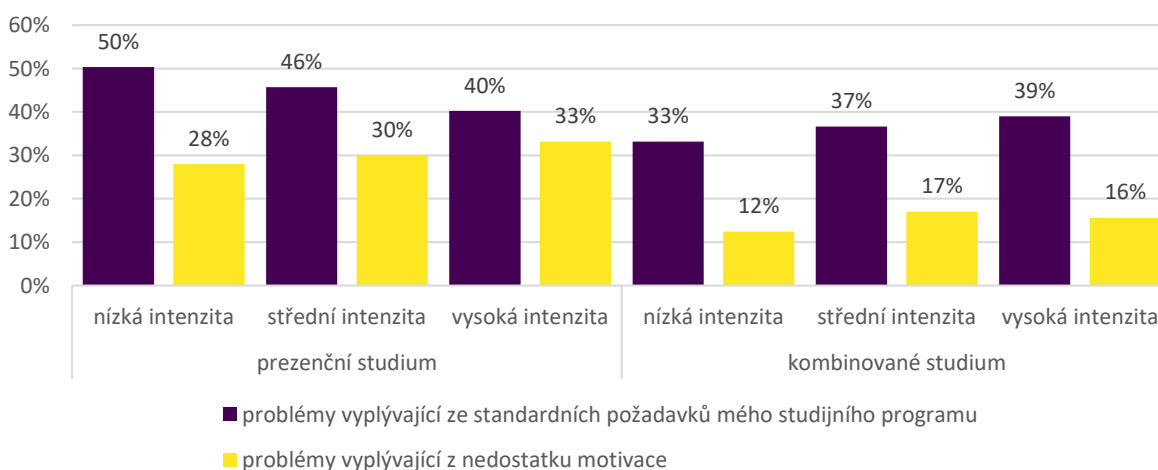
Analogicky se zaměříme také na intenzitu práce a její případný vztah s oběma typy problémů. Pro studenty prezenční formy platí, že **vyšší intenzita práce je trochu paradoxně doprovázena nižším podílem problémů s nároky studijního programu, a naopak mírně se zvyšuje podíl studentů, kteří deklarují ztrátu motivace.**

U studentů v kombinované formě se s vyšší intenzitou práce zvyšuje také podíl těch, kteří mají problém se standardními nároky studijního programu a nejednoznačný trend je u ztráty motivace.

Graf 16: Intenzita studia a problémy ve studiu, podle forem studia

Graf 17: Intenzita práce a problémy ve studiu, podle forem studia

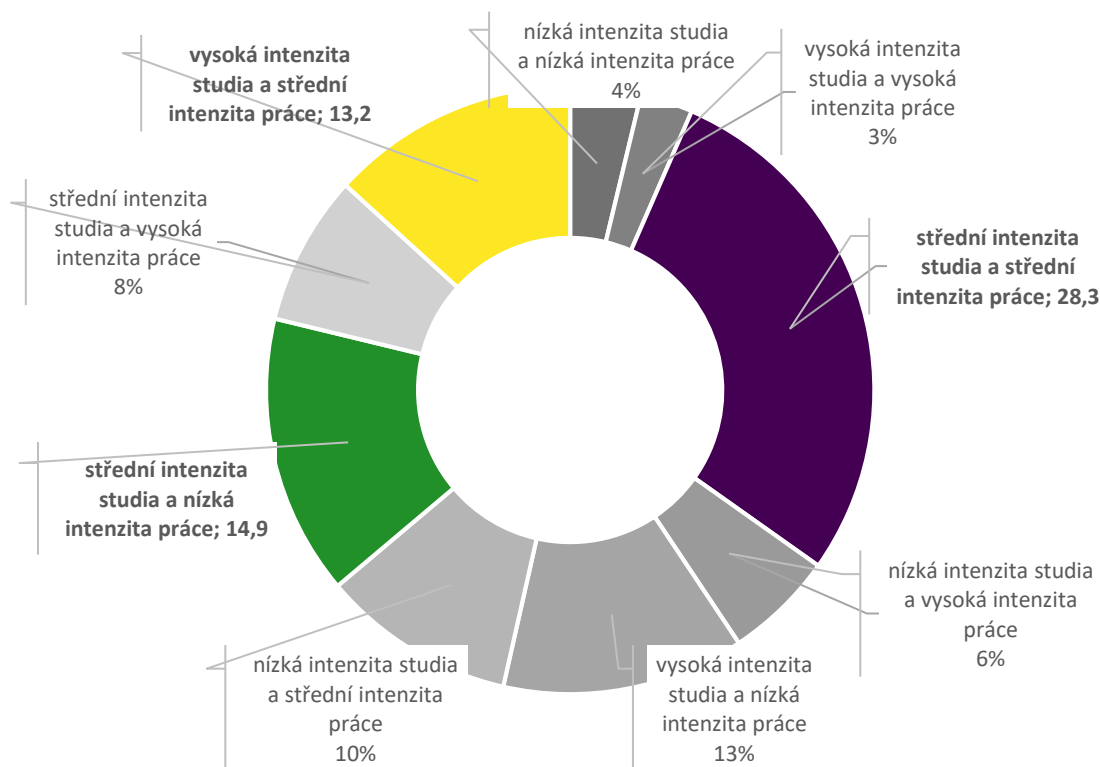

V tomto případě je nejzajímavějším poznatkem to, že **vyšší intenzita práce sama o sobě nevede k tomu, že studenti v prezenční formě studia pocítují častěji problém se standardními nároky studijního programu**, i když zároveň, a to je další paradox je mezi nimi nejvíce těch, co ztratili motivaci ke studiu.

6.3 TYPOLOGIE STUDENTŮ PODLE INTENZITY STUDIA A PRÁCE

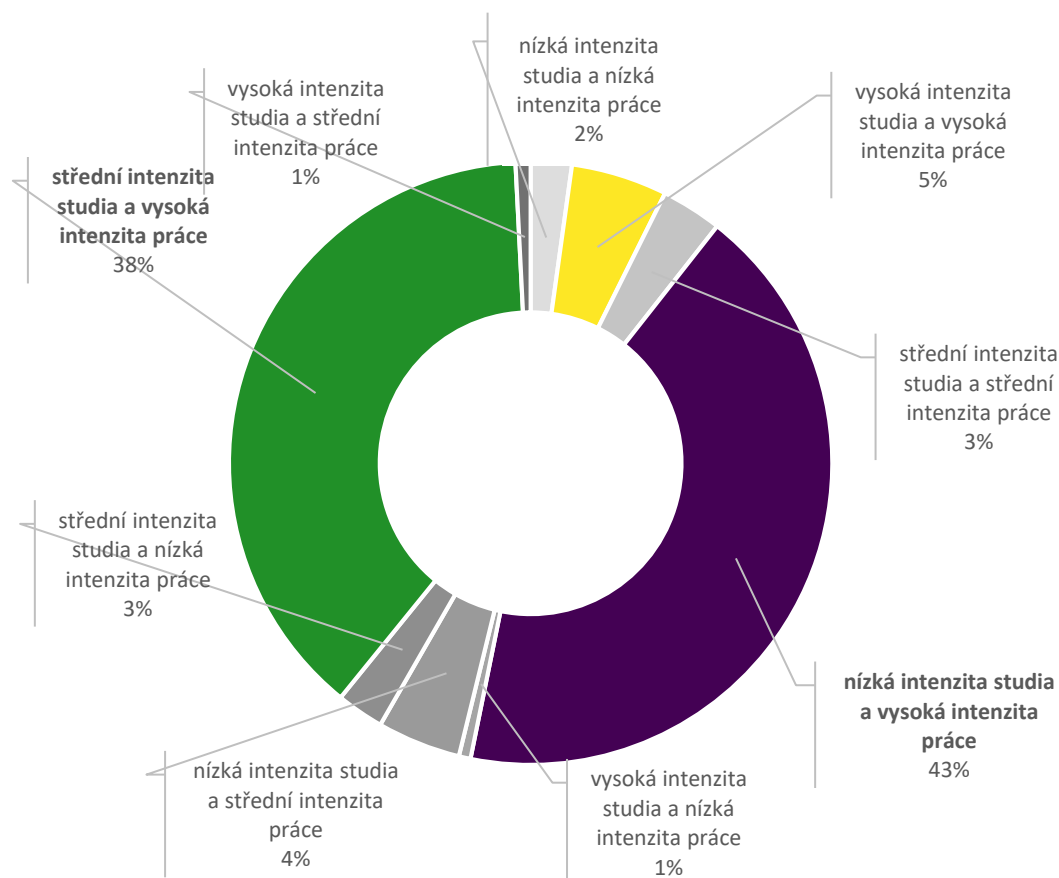
Nakonec jsme vytvořili umělou proměnnou, která sdružuje oba typy zátěže, které jsme v předchozím textu analyzovali zvlášť. Umělá proměnná je **agregací dvou indikátorů, a to intenzita studia a intenzita práce**. Předpokládáme, že souběh různých kombinací zátěže může vést k diferencovaným reakcím na hodnocení studia. Vytvořili jsme 9 typů, které mají v souboru respondentů podle formy studia odlišné zastoupení.

Graf 18: Typy podle intenzity studia a práce v prezenčním studiu

Nejběžnější kombinací zátěže studentů v prezenční formě studia je **střední intenzita studia i práce (28 %)**, naopak nejméně častými jsou obě nejextrémnější kombinace, tzn. studenti, kteří deklarují zároveň vysokou zátěž ve studiu i práci (necelá 3 %), respektive studenti deklarující nízkou zátěž ve studiu i práci (necelá 4 %). **Necelých 6 % studentů v prezenčním studiu se intenzivně věnují práci a studiu jen s nízkou intenzitou.** Zastoupení ve zbývajících 6 typech je vyrovnané a pohybuje se v intervalu od 8 % do necelých 15 %.

Graf 19: Typy podle intenzity studia a práce v kombinovaném studiu

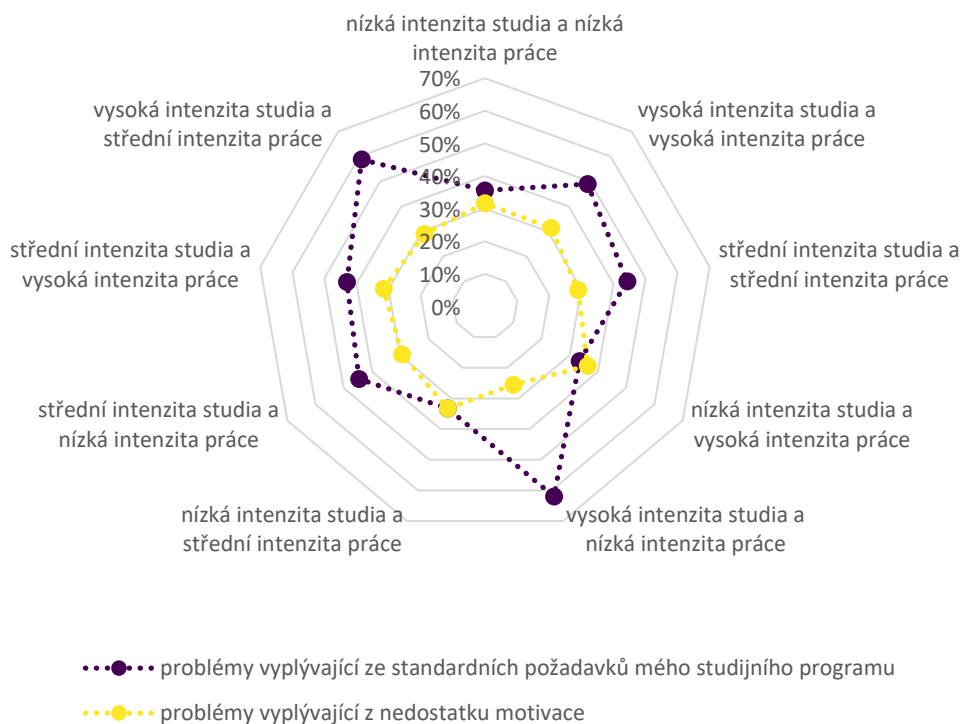
V případě studentů v kombinované formě studia je rozložení typů zcela odlišné. Více než 2/5 z nich **pracují vysoce intenzivně a studují s nízkou intenzitou (43 %)**. Druhou velmi častou kombinací je potom **vysoká intenzita práce a střední intenzita studia (38 %)**. Další 7 kombinací dohromady tvoří jen 19 % respondentů. Např. vysoká intenzita studia i práce má ale 5 % zastoupení, což je poměrně vysoký podíl ve srovnání s 3 % zastoupením mezi studenty v prezenční formě.

Nedostatek motivace (jako problém) u studentů v prezenční formě studia se vyskytuje v podobné míře napříč všemi 9 typy, zatímco problémy vyplývající z požadavků studijního programu typy diferencují poměrně výrazně, a to od 33,5 % po 62 % (graf 20). Když se zaměříme na nejčastější typ studentů v prezenčním studiu se *střední intenzitou studia i práce*, nedostatek motivace je problémem pro 43 % z nich a velmi podobně je to i u typu *střední intenzita studia a nízká intenzita práce* (44,5 %).

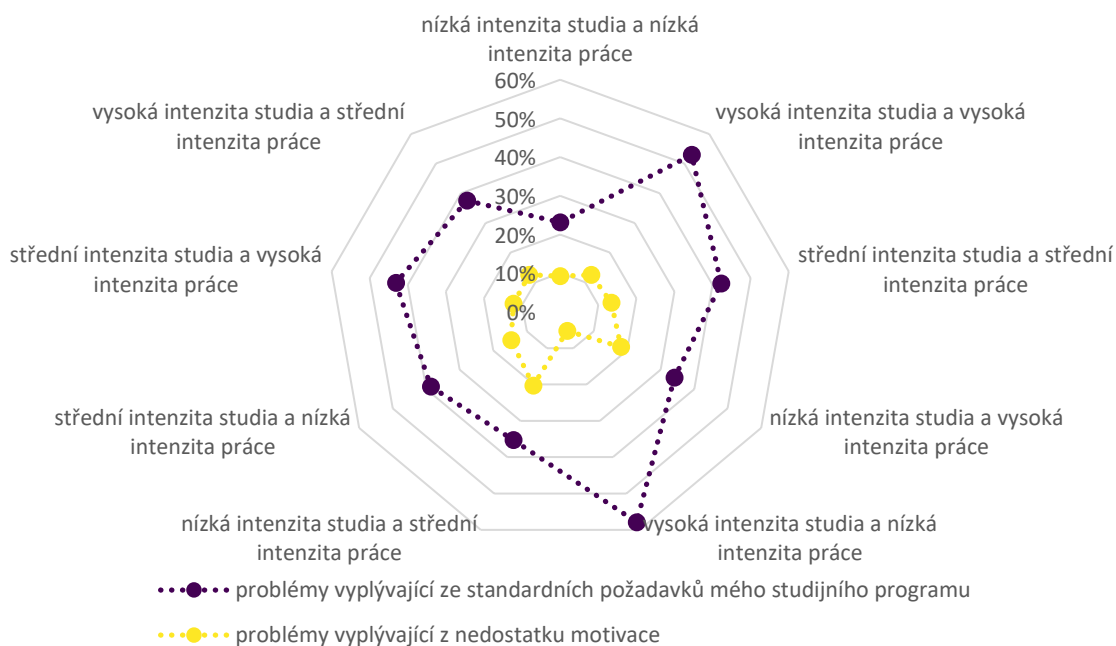
V případě kombinované formy studia je variabilita zastoupení obou problémů mezi identifikovanými typy studentů také vysoká (graf 21). V případě nedostatku motivace jde o interval od 9 % po 20 %, u standardních požadavků studijního programu od 23 % po 58 %. Opět se zaměříme na nejčastější typy studentů podle zatížení: Typ *nízká intenzita studia a vysoká intenzita práce* se vyznačuje podílem nedostatku motivace v 18 % případů a problémy

vyplývající ze standardních požadavků studijního má 34 % těchto studentů. Typ *střední intenzita studia a vysoká intenzita práce* jsou stejné problémy na úrovni 9 % (motivace) respektive 43 % (standardní požadavky).

Graf 20: Problémy se standardy studijního programu a nedostatkem motivace, podle typu zátěže, podíl odpovědí ano, studenti v prezenčním studiu

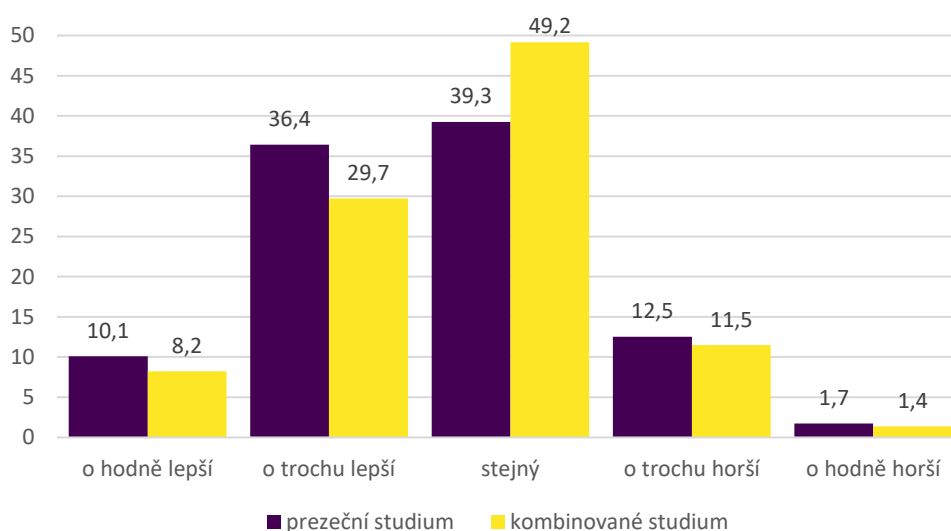
Graf 21: Problémy se standardy studijního programu a nedostatkem motivace, podle typu zátěže, podíl odpovědí ano, studenti v kombinovaném studiu

Výzkumy zaměřené na vztah mezi time managementem a studijním výkonem předpokládají, že studijní zátěž ve spojení s pracovním vytížením může ovlivnit studijní výkon. V rámci šetření EUROSTUDENT VII můžeme pro tyto účely (tj. zjistit vztah mezi studijním výkonem a časovou zátěží) pracovat se subjektivním indikátorem hodnocení vlastního studia. Studenti se vyjadřovali k tomu, jestli je jejich vlastní studijní výkon ve srovnání s ostatními studenty o hodně nebo něco lepší, stejný a o hodně nebo něco horší.

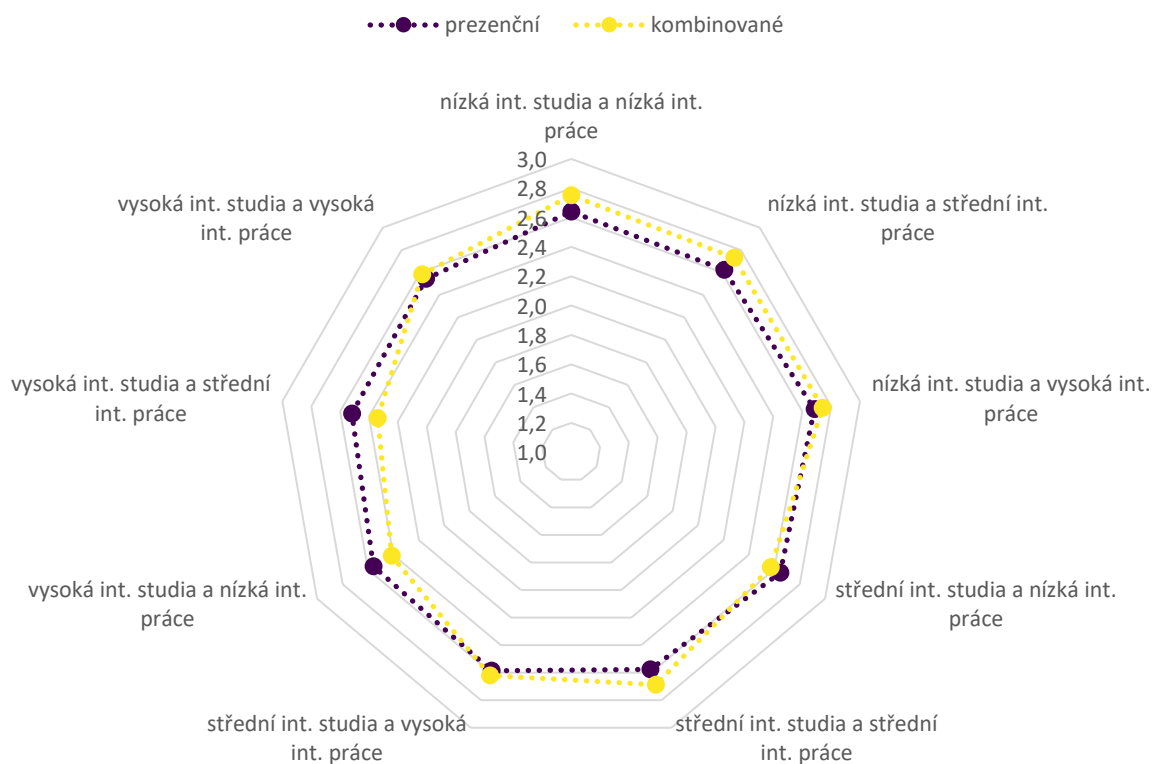
V této otázce se nejvíce studentů samo zařadilo do průměru studujících, s tím, že mezi studenty podle formy studia byla hodnota 46,5 % (kombinovaná forma) respektive 38,0 % (prezenční forma) v součtu odpovědí o hodně a trochu lepší než ostatní. Rozložení odpovědí prezentujeme v grafu 22. Je patrné, že studenti v kombinované formě studia se hodnotili hůře i celkově: průměr odpovědí 2,68 ku 2,59 u studentů v prezenční formě studia (použitá škála: 1 — o hodně lepší až 5 — o hodně horší).

Graf 22: Hodnocení vlastního studijního výkonu ve srovnání s ostatními studenty, v %

Rozdíly v sebehodnocení vlastního studijního výkonu jsou z hlediska typů studentů podle zátěže minimální (graf 23). Ale bylo by nutné dále verifikovat nějakým objektivnějším způsobem měření výkonu na jedné straně a na straně druhé dodat do typologie další možné vlivy. Zde prezentovaný graf nemá vůči použité škále správné měřítko (tj. od 1 do 5), jde tedy o detailnější výřez, který i tak ukazuje až vzácnou shodu průměrných hodnot odpovědí. Sama o sobě tedy takto definovaná studijně-pracovní zátěž (která se pak promítá do time managementu) nemá prokazatelný vliv na (subjektivní) studijní výkon.

Graf 23: Hodnocení výkonu ve studiu podle typů zátěže, podle formy studia (průměry odpovědí)

Když studenti (**v členění podle forem studia**) hodnotí, jak jsou spokojeni s tím, kolik času vynakládají na výuku, studijní přípravu a práci, shodují se **v tom, že jsou nejvíce spokojeni s tím, kolik času věnují výuce (63 %)**. Oproti minulému stavu (tj. ve srovnání s šetřením EUROSTUDENT VI) jde o poměrně razantní změnu zejména v případě studentů v kombinované formě studia. Tehdy vyjádřilo stejnou spokojenost s využitím času pro výuku jen necelých 51 % z nich. Poměrně velká shoda panuje i v tom, že by obě skupiny chtěly věnovat více času studijní přípravě (více než 40 %). Pouze **studenti v prezenční formě studia by chtěli věnovat více času práci (57 %)**. Tento postoj může mít dvojí (zvláště i dohromady) vysvětlení: chtějí více pracovat, protože chtějí či jsou nuceni získat větší ekonomickou nezávislost⁹ a/nebo mít víc finančních prostředků nebo je pro ně práce atraktivnější (jako životní zkušenost?) než samotné studium. Pro druhé vysvětlení ale nemáme v použitých datech oporu.

Jak jejich studijně-pracovní time management vypadá konkrétně? Studijní zátěž studentů složená z výuky a domácí studijní přípravy se oproti minulému vlně šetření prakticky nezměnila a je 34 hodin týdně respektive 22 hodin týdně. Nižší počet hodin reprezentuje studenty v kombinované formě studia. Dynamičtější je situace týkající se **pracovního zatížení**. Studenti v kombinované formě pracovali v předchozím období (2015) v průměru 40 hodin týdně, zatímco v roce 2019 necelých 37 hodin týdně. A situace **prezenčních studentů** se změnila ještě výrazněji, protože v roce 2019 je **průměrné pracovní zatížení jen necelých 12 hodin týdně**, což je o 5,5 hodin týdně méně než v roce 2015.

Celkové zatížení dané studiem a prací studentů v kombinovaném studiu je ale oproti studentům v prezenčním studiu vyšší o 5 až 10 hodin (v závislosti na věku). Platí, že celková časová zátěž stoupá s rostoucím věkem studentů a **největší zátěž vyplývající ze studia a práce tak zažívají nejstarší studenti (nad 30 let) v kombinované formě studia, týdně jde v průměru o 61 hodin**. Pro srovnání, stejně staří studenti v prezenční formě studia pracují a studují v průměru 55 hodin týdně.

Studenti v kombinované formě sice vždy věnují práci více času než studiu, ale v jejich studijně-pracovním time managementu tvoří studium necelou jednu třetinu tohoto celkového času. Tato charakteristika platí podobně ve všech studijních oborech podle kategorie ISCED. Studiem tráví od 20 do 25 hodin týdně, zatímco prací 34 až 38 hodin týdně. U studentů v prezenční formě studia studium časově až devětkrát převládá nad prací, a to konkrétně u studentů oborů *Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky*.

Využijeme-li v hodnocení zatížení studentů kombinaci dvou agregovaných proměnných intenzity práce a intenzity studia, rozdělené vždy do tří kategorií: nízká – střední – vysoká, je nejběžnější kombinací zátěže **studentů v prezenční formě studia střední intenzita studia i práce (28 %)**. Celkově je rozprostření možných devíti typů mezi prezenčními studenty

⁹ Nicméně včasná a zejména citlivá identifikace studentů, kteří pociťují finanční tlak, by mohla být určitým řešením. Opět se nabízí využití poradenských center vysokých škol.

mnohem vyrovnanější než mezi **studenty v kombinované formě studia**. **Většina z nich se zařazuje do dvou typů: více než dvě pětiny (43 %) spadají do typu nízká intenzita studia a vysoká intenzita práce a dalších 38 % k typu střední intenzita studia a vysoká intenzita práce.**

Představuje vysoká zátěž ve studiu či v práci samostatně nebo v nějaké charakteristické kombinaci obojího riziko ve vztahu ke studiu? Samotná intenzita studia ve vztahu k přemýšlení o případné změně studijního programu, nebo o úplném opuštění studia, neukazuje na významný vztah. Např. v konkrétním případě přemýšlení o změně studijního programu jsou obecně této eventualitě více nakloněni studenti v prezenční formě studia (oproti kombinované formě), ale intenzita studia nehraje žádnou roli ani v jednom případě.

Mnohem jasněji strukturovaný je vztah mezi intenzitou studia a problémy ve studiu. Mezi studenty obou forem studia platí obdobné a celkem viditelné trendy: **čím vyšší je intenzita studia, tím vyšší je výskyt problémů spojených se standardními požadavky studijního programu na jedné straně na straně druhé, tím nižší je výskyt problému spojeného s nedostatkem motivace.**

Samotná intenzita práce a její vztah s oběma typy problémů ukazuje na odlišnosti podle formy studia. Mezi studenty v prezenční formě **je vyšší intenzita práce trochu paradoxně doprovázena nižším podílem problémů s nároky studijního programu, a naopak mírně se zvyšuje podíl studentů, kteří deklarují ztrátu motivace.** U studentů v kombinované formě se s vyšší intenzitou práce zvyšuje také podíl těch, kteří mají problém se standardními nároky studijního programu a nejednoznačný trend je u ztráty motivace. Částečně tedy lze potvrdit, že práce má mít negativní dopad na studium, protože uvažovaná hladina 10 hodin týdně jako „hranice dopadu“ (Burston 2016) je právě mezi kombinovanými studenty překročena významně a plošně. Toto poznání je ale omezeno subjektivním charakterem hodnocení: nevíme, jestli koreluje i s reálnými výsledky studia. Na veřejně politické úrovni by se dal řešit možnost part-time studia, které by lépe zohlednilo časové možnosti těchto studentů.

Time management tak, jak je ho možné identifikovat v šetření EUROSTUDENT VII, nevedl k jednoznačným výsledkům analýzy. To do značné míry odpovídá jiným studiím, v nichž se analýzy musí vyrovnávat s omezeným spektrem indikátorů, které nedokážou spolehlivě pokrýt možné další vlivy (jak jsou například vytížení jiným typem aktivit, nebo s jakými jinými okolnostmi se musí studenti během studia vyrovnávat).

Ukazuje se ale, že zejména pro studenty v prezenční formě studia, existuje určitá subjektivní nespokojenost s nízkým podílem pracovního času. Tato nespokojenost se sice zvyšuje s pocíťovanými finančními problémy, ale i v případě těch studentů, kteří takové problémy nemají, je nespokojenost s malým pracovním zatížením vysoká (vyskytuje se v 50 % případů). Exkluzivita studia je pro většinu těchto studentů odchylkou od normy. Ale kromě toho prozatím zároveň není prokázáno, že by pracovní vytížení nezbytně vedlo k problémům ve studiu a případně i k vyšší úrovni neúspěšnosti ve studiu.

Pozornost je potřeba věnovat i studentům v kombinované formě studia, a to nejspíše ve smyslu zvýšení jejich sebevědomí, např. specifickými formami (mentoring), a lepší

dostupností (včetně vzdáleného přístupu¹⁰) poradenských služeb na vysoké škole. Mají totiž obecně výrazně vyšší celkovou studijně-pracovní zátěž a současně svůj výkon hodnotí o něco hůře než studenti v prezenční formě studia. To může být způsobeno i nižším studijním zatížením (věnují studiu o cca 1/3 času méně než studenti v prezenční formě). Zároveň s tím ale méně často trpí nedostatkem motivace ke studiu (opět ve srovnání se studenty prezenční formě). Jde z jejich strany o sebe podcenění nebo spíše o reflexi toho, jak s nimi komunikuje „jejich“ vysoká škola?

¹⁰ Může jít o možnost online komunikace s poradcem, která se v souvislosti s pandemickou situací, rozvinula jako hlavní způsob poradenství. Tzn. udržet a rozvíjet ji i za běžné situace, což studentům v kombinovaném studiu zvýší dostupnost a také využitelnost služby.

Adler, R. F., and R. Benbunan-Fich (2012). Juggling on a High Wire: Multitasking Effects on Performance. *International Journal of Human-Computer Studies* 70 (2): 156–168. doi:10.1016/j.ijhcs.2011.10.003. Burston, 2016

Borst, J., N. Taatgen, and R. van Hedderik (2010). The Problem State: A Cognitive Bottleneck in Multitasking. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 36 (2): 363–382. CSVŠ 2020

Burston, M. A. (2016): I work and don't have time for that theory stuff: time poverty and higher education, *Journal of Further and Higher Education*, DOI: 10.1080/0309877X.2015.1135885

Fischer, J., Vltavská, K. a kol. (2016) *EUROSTUDENT VI Základní výsledky šetření postojů a životních podmínek studentů vysokých škol v České republice*. Dostupné na: https://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/TF/Analyticke_materialy/EUROSTUDENT/E_VI_zaverecna_zprava.pdf.

Kaushar, M. (2013). Study of impact of time management on academic performance of college students. *Journal of Business and Management*, 9(6), 59-60.

Šmídová, M. (2020). *Studium a práce*. Praha: CSVŠ.

PŘÍLOHA: Základní informace k datovému souboru EUROSTUDENT CZ VII

Období sběru: květen, červen 2019

Datový soubor je souborem analyzovatelných případů podle pravidla nastaveného konsorciem Eurostudent.

Velikost souboru: 19 368 případů

Data jsou zvážena **metodou raking** vůči populaci studentů (Bc, Mgr a NMgr studijních programů) v ČR k 31.12. 2018 a hlavními kritérii vážení jsou pohlaví, typ studijního programu, forma studia, typ vysoké školy, kategorizace širokých oborů ISCED (Study Fields).

Data nejsou zvážena podle jednotlivých vysokých škol.

Pohlaví

	vážená		nevážená	
	absol. počet	%	absol. počet	%
ženy	10996	56,8	12102	62,5
muži	8372	43,2	7266	37,5
Celkem	19368	100,0	19368	100,0

Věkové kategorie

	vážená		nevážená	
	absol. počet	%	absol. počet	%
do 21 let	7111	36,7	6901	35,6
22 < 25	6957	35,9	7748	40,0
25 < 30	3335	17,2	3123	16,1
30 let a více	1965	10,1	1596	8,2
Celkem	19368	100,0	19368	100,0

Typ studijního programu

	vážená		nevážená	
	absol. počet	%	absol. Počet	%
Bakalářský	12113	62,5	11621	60,0
Navazující magisterský	5089	26,3	5224	27,0
(Dlouhý) magisterský	2167	11,2	2523	13,0
Celkem	19368	100,0	19368	100,0

Vysoké školy

	vážená		nevážená	
	absol. počet	%	absol. počet	%
Academia Rerum Civilium - Vysoká škola politických a společenských věd, s.r.o.	1	,0	2	,0
Akademie múzických umění v Praze	136	,7	130	,7
Akademie výtvarných umění v Praze	1	,0	1	,0
Česká zemědělská univerzita v Praze	871	4,5	858	4,4
České vysoké učení technické v Praze	2123	11,0	2077	10,7
Filmová akademie Miroslava Ondříčka v Písku, o.p.s.	1	,0	2	,0
Janáčkova akademie múzických umění v Brně	82	,4	74	,4
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	920	4,8	870	4,5
Masarykova univerzita	2619	13,5	2347	12,1
Mendelova univerzita v Brně	350	1,8	350	1,8
Ostravská univerzita	374	1,9	327	1,7
ŠKODA AUTO Vysoká škola o.p.s.	116	,6	283	1,5
Slezská univerzita v Opavě	243	1,3	240	1,2
Unicorn College s.r.o.	35	,2	66	,3
University of New York in Prague, s.r.o.	56	,3	123	,6
Univerzita Hradec Králové	565	2,9	503	2,6
Univerzita Jana Amose Komenského Praha s.r.o.	152	,8	158	,8
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	911	4,7	850	4,4
Univerzita Karlova	3394	17,5	2981	15,4
Univerzita Palackého v Olomouci	865	4,5	756	3,9
Univerzita Pardubice	459	2,4	473	2,4
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	497	2,6	518	2,7
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	342	1,8	285	1,5
Vysoká škola aplikované psychologie, s.r.o.	27	,1	58	,3
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava	1070	5,5	1144	5,9
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	618	3,2	525	2,7

Vysoká škola ekonomická v Praze	1171	6,0	1155	6,0
Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.	67	,3	166	,9
Vysoká škola finanční a správní, a.s.	211	1,1	226	1,2
Vysoká škola kreativní komunikace, s.r.o.	36	,2	79	,4
Vysoká škola logistiky o.p.s.	23	,1	86	,4
Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s.	36	,2	76	,4
Vysoká škola polytechnická Jihlava	59	,3	133	,7
Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut - AMBIS, a.s.	1	,0	2	,0
Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích	153	,8	383	2,0
Vysoká škola tělesné výchovy a sportu Palestra, s.r.o.	52	,3	179	,9
Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze	12	,1	23	,1
Vysoká škola zdravotnická, o.p.s.	142	,7	299	1,5
Vysoké učení technické v Brně	2	,0	2	,0
Západočeská univerzita v Plzni	575	3,0	557	2,9
Celkem	19368	100,0	19368	100,0

Skupiny oborů podle ISCED

	vážená		nevážená	
	absol. počet	%	absol. počet	%
Vzdělání a výchova	2125	11,0	2123	11,0
Umění a humanitní vědy	1854	9,6	2035	10,5
Sociální vědy, žurnalistika a informační vědy	1950	10,1	1887	9,7
Obchod, administrativa a právo	4016	20,7	3409	17,6
Přírodní vědy, matematika a statistika	1004	5,2	1791	9,2
Informační a komunikační technologie (ICT)	1354	7,0	1709	8,8
Technika, výroba a stavebnictví	2863	14,8	2681	13,8
Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	750	3,9	766	4,0
Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky	2286	11,8	2385	12,3
Služby	1165	6,0	582	3,0
Celkem	19368	100,0	19368	100,0